

Zestigduizend laaggeletterde jongeren in Nederland

Een onderschat probleem

Laaggeletterdheid komt vaak voor bij jongeren in Nederland. Het is een serieus probleem en de aanpak loopt niet altijd even soepel. Welke problemen doen zich voor? Wat moet er gebeuren om laaggeletterde jongeren goed te begeleiden?

Kitty Jurrius, Stijn Verhagen, Maartje Willemse

In Nederland zijn ongeveer anderhalf miljoen mensen laaggeletterd. Er is de laatste jaren dan ook veel aandacht geweest voor het thema: diverse programma's richten zich op het verbeteren van de geletterdheid van mensen. De aandacht gaat bij deze programma's vaak uit naar volwassenen: zowel allochtonen als autochtonen die om diverse redenen slecht hebben leren lezen en schrijven.

Er is nog niet zoveel aandacht voor jongeren die laaggeletterd zijn. Dit gebrek aan interesse wordt ingegeven door de gedachte dat we in Nederland een schoolplicht kennen: de verwachting is dat jongeren in feite niet laaggeletterd *kunnen* zijn, aangezien zij (taal)onderwijs volgen.

Toch komt laaggeletterdheid onder jongeren veel vaker voor dan verwacht. In Nederland zijn naar schatting zestigduizend jongeren laaggeletterd^[1]. Zij lopen door een toenemende complexiteit van de samenleving en de toegenomen eisen aan werknemers tegen verschillende problemen aan: in eerste instantie op school, maar later ook bij het solliciteren en bij het vinden en behouden van een baan.

Het begrip laaggeletterdheid

Vroeger werd er vaak gesproken over analfabetisme. Dat betekent dat iemand helemaal niet kan lezen en schrijven. Tegenwoordig wordt eerder gesproken van laaggeletterdheid. Dat wil zeggen dat iemand niet voldoende in staat is om schriftelijke informatie die functioneel is in het leven van alledag (thuis, werk, samenleving) te begrijpen en te gebruiken. Het gaat daarbij dus niet alleen om spelling, maar ook om begrijpend lezen^[2].

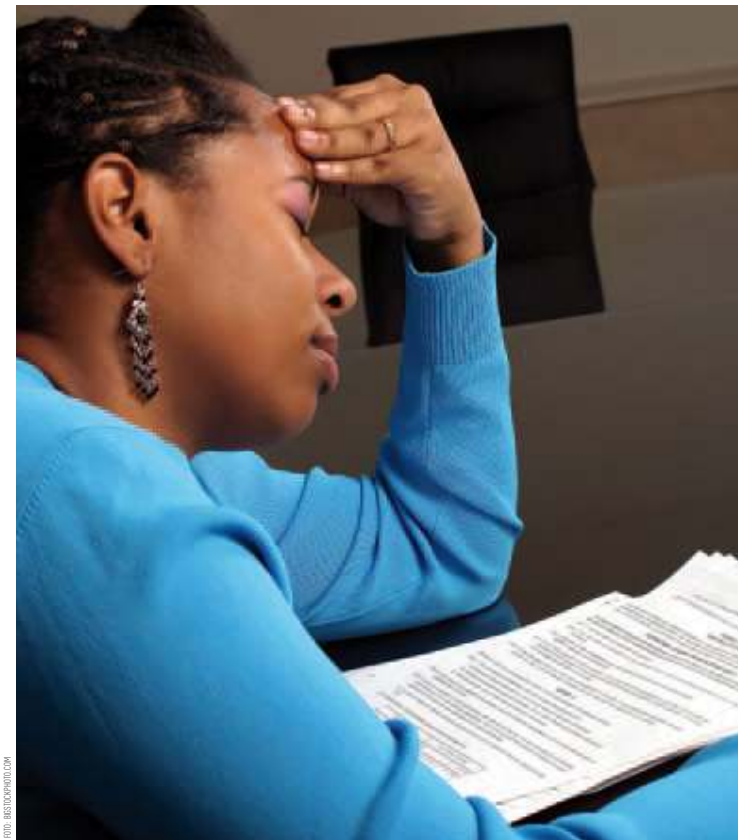
Als het gaat over jongeren, dan komt het wellicht vreemd over dat er sprake kan zijn van laaggeletterdheid, terwijl deze jongeren wel over beperkte schrijfvaardigheden beschikken, waarmee zij bijvoorbeeld kunnen sms'en, chatten of mailen. Onderzoek van het CINOP, een organisatie die zich inspannt om laaggeletterdheid tegen te gaan, wijst echter uit dat de schrijfvaardigheden bij dergelijke activiteiten niet altijd voldoende zijn om als functioneel geletterd te kunnen worden aangewezen. Vooral jongeren in het vmbo en een (al dan niet afgebroken) mbo-opleiding op niveau 1 of 2 beschikken soms over onvoldoende lees- en schrijfvaardigheden om zich in de maatschappij goed staande te kunnen houden^[3].

Maatschappij vraagt om geletterdheid

Jongeren die laaggeletterd zijn ervaren doorgaans verschillende problemen. Hun plezier in school is gering, wat een probleem vormt bij het verkrijgen van een startkwalificatie. Het invullen van formulieren voor het verkrijgen van een uitkering of baan is voor deze jongeren te moeilijk, waardoor ze vermijdingsgedrag vertonen ('ik doe het morgen', 'volgende week').

>>>

JE ZOU VERWACHTEN DAT JONGERENADVISEURS,
MOTIVATIECOACHES, SCHOOLMAATSCHAPPELIJK WERKERS
ALERT ZIJN OP LAAGGELETTERDHEID

Het invullen van formulieren voor het verkrijgen van een uitkering of baan is voor deze jongeren te moeilijk, waardoor ze vermijdingsgedrag vertonen ('ik doe het morgen', 'volgende week').

>>> lieren voor het verkrijgen van een uitkering of baan is voor deze jongeren te moeilijk, waardoor ze vermijdingsgedrag vertonen ('ik doe het morgen', 'volgende week'). Dit levert niet alleen schaamte op, maar ze komen daardoor ook moeilijker aan een baan. Degenen die toch aan een baan komen, vinden het vervolgens vaak moeilijk instructies te begrijpen of informatie te lezen, wat weer problemen oplevert bij het behouden van de baan. Omdat de 'normale' maatschappelijke route van onderwijs en werk kortom weinig succesvolle ervaringen oplevert, kiest een aantal jongeren voor criminaliteit of krijgt psychosociale problemen.

Kortom, laaggeletterdheid vormt een bekend en serieus probleem met serieuze gevolgen en je zou dus verwachten dat jongerenadviseurs, motivatiecoaches, schoolmaatschappelijk werkers en andere professionals die met deze doelgroep te maken (kunnen) krijgen daar ook alert op zijn. De praktijk blijkt echter anders te zijn. Zelfs voor organisaties/professionals die het thema laaggeletterdheid hoog op de agenda hebben staan, blijkt het moeilijk te zijn om te weten wat je ten behoeve van de jongeren het beste kunt doen.

Onderzoek bij een jongerenloket en ROC

In 2011 deed het lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling onderzoek bij een jongerenloket en een ROC in een Utrechtse regio. Deze organisaties hadden in de afgelopen jaren een gezamenlijke aanpak ontwikkeld om jongeren te screenen op laaggeletterdheid en door te verwijzen naar een scholingsaanbod. Ondanks de goede bedoelingen bracht het onderzoek verschillende knelpunten aan het licht. Noch het signaleren, noch het doorverwijzen van de laaggeletterde jongeren verliep optimaal, waardoor er aan deze jongeren geen passend aanbod kon worden aangeboden. We werken de drie belangrijkste knelpunten hieronder nader uit:

Knelpunt 1) Professionals hanteren verschillende definities van laaggeletterdheid

Uit het onderzoek blijkt, dat er verschillende communicatieproblemen tussen de professionals van het ROC en het jongerenloket ontstonden, omdat zij aan het begrip laaggeletterdheid een andere

invulling gaven. Professionals van het jongerenloket gaven (formulieren van) jongeren door aan het ROC, waarvan zij dachten dat het om laaggeletterdheid ging. Alle formulieren kwamen echter weer retour, omdat de professionals van het ROC het begrip anders invulden. Zij hanteerden een strengere norm: een jongere kan bijvoorbeeld minder goed lezen en schrijven, maar werd dan nog niet als laaggeletterd gezien. Een deskundige van het CINOP keek met wéér andere ogen naar de formulieren: zij gaf aan dat maar tot op zekere hoogte laaggeletterdheid er mee in kaart kon worden gebracht. Zo moesten jongeren zelf enkele korte zinnen op het formulier schrijven, waarmee een deel van hun schrijfvaardigheden kan worden belicht, maar komt in het formulier een aantal andere taalvaardigheden op het gebied van lezen, schrijven en spreken niet aan bod.

Als de betrokken jongerenadviseurs en overige professionals geen gedeelde definitie hanteren van het begrip, is het onmogelijk eenduidig vast te stellen of een jongere laaggeletterd is. De ene professional noemt een jongere dan matig laaggeletterd, terwijl anderen de situatie ernstiger vinden of juist geen probleem hebben geconstateerd. Echter, er blijken ook overige problemen te zijn bij het in beeld krijgen van laaggeletterde jongeren. Dit brengt ons op het volgende gesignaleerde knelpunt.

Knelpunt 2) De screening was onvoldoende ingebed in het dagelijkse werk

Ondanks alle goede intenties werden er in de samenwerking tussen het jongerenloket en het ROC geen jongeren in kaart gebracht die laaggeletterd zijn en aan het scholingsaanbod mee konden gaan doen. Met de medewerkers van de twee organisaties onderzochten we de oorzaken, waarvan we de belangrijkste twee hieronder noemen.

Ten eerste is het thema laaggeletterdheid geen gemakkelijk thema om met jongeren te bespreken. Zij zien hun taalvaardigheden soms zelf niet als een probleem of weten een gebrek aan schrijfvaardigheden goed te maskeren. De motivatie om een formulier in te vullen dat over geletterdheid gaat is bij veel jongeren dan ook erg klein. Laaggeletterdheid is voor de jongeren ook niet de reden dat ze aanklopten bij het jongerenloket. Wel zijn ze op zoek naar werk of toeleidingstrajecten daar naartoe. Daar komt bij dat ook de professionals van het jongerenloket de overtuiging missen om de jongeren de screeningsformulieren te laten invullen. Zo zegt een van hen beschroomd: 'Jongeren voelen zich ook dom bij het invullen van zo'n testboekje. Ze vragen: "Waarom laat je me zoiets

invullen met plaatjes en zo?" En wij schaamden ons gewoon om het te geven.'

Ten tweede zijn er belangrijke zaken misgegaan in de afstemming tussen het ROC en het jongerenloket. Zo was het binnen het jongerenloket opvallend genoeg niet duidelijk wie er verantwoordelijk was voor het verzamelen van de screeningsformulieren, waardoor het kon gebeuren dat formulieren kwijt raakten (en het ROC dus nooit bereikten). Ondanks het enthousiasme om binnen het jongerenloket en het ROC laaggeletterdheid te lijf te gaan, is het thema (kennelijk) toch niet voldoende ingebed in het reguliere werkproces.

'JONGEREN VOELEN ZICH OOK DOM BIJ HET INVULLEN VAN ZO'N TESTBOEKJE. EN WIJ SCHAAMDEN ONS GEWOON OM HET TE GEVEN'

De betrokken professionals van het jongerenloket gaven daarover tijdens het onderzoek aan dat ze hadden verwacht dat zij de jongeren – na de korte screening op laaggeletterdheid – zouden kunnen doorverwijzen naar het ROC. Maar meer dan hun lief is bleek de thematiek er boven op de bestaande werkzaamheden 'bij te komen'. De ROC-medewerkers misten op hun beurt echter adequate afstemmingsmomenten met medewerkers van het jongerenloket. Kortom, waar de jongerenloket-medewerkers vonden dat ze te veel tijd aan laaggeletterdheid moesten besteden, was het voor de ROC-medewerkers niet genoeg. Omdat de inspanningen op deze manier geen jongeren opleverden die geholpen konden worden, daalde bij beide instanties de motivatie voor het thema aanzienlijk. Een medewerker van het jongerenloket: 'Toen wij gevraagd werden hieraan mee te doen, werd er gezegd vanuit het ROC: "Jullie staan hier verder los van, het enige wat wij van jullie verwachten, is dat die testboekjes worden ingevuld en dat wij gegevens krijgen op het moment dat jullie signaleren dat iemand laaggeletterd is." En ik merk nu, dat wij er veel meer in worden meegesleept, terwijl dat vanuit ons nooit de insteek is geweest.'

Knelpunt 3) Is er een passend aanbod?

Uit het onderzoek blijkt verder dat de medewerkers van het jongerenloket niet goed op de hoogte zijn van de cursussen of projecten die het ROC aan de jongeren kan aanbieden. Voor zover daar onderling wel informatie over is uitgewisseld, hebben ze bedenkingen bij het aanbod van het ROC en vragen ze zich af of dit wel voldoende aansluit >>>

ADVERTENTIE

Word een betere hulpverlener en laat je bijscholen

Een cliënt staat niet op zichzelf, neem zijn context mee

Het Instituut Contextuele Benadering biedt opleidingen en cursussen over het Contextuele gedachtegoed. Bijvoorbeeld de post-hbo en de Master Contextuele Hulpverlening en de opleiding Intensieve Ambulante Gezinsbegeleiding. Het complete aanbod vind je op www.icbnederland.nl. De Christelijke Hogeschool Ede en het ICB werken hierin nauw samen.

www.icbnederland.nl

Supervisie & Coaching

Supervisors worden opgeleid om professionals begeleiding te geven. De opleiding is persoonlijk, mensgericht, beroepsgericht en methodisch en sluit aan bij jouw individuele vraag. De nadruk ligt op supervisie, maar we geven ook aandacht aan coaching en andere begeleidingsvormen. Start 14 september in Ede. Bij voldoende aanmeldingen geven we de opleiding ook in Gouda. Ga naar www.che.nl/supervisiecoaching.

www.che.nl/supervisiecoaching

Oude Kerkweg 100, 6717 JS Ede,
T (0318) 696300, E info@che.nl

overtuigend anders

>>> bij de behoeften van de jongeren. Het aanbod is immers vaak gebaseerd op een schoolse situatie, iets waar de jongeren in kwestie vaak geen prettige associaties bij hebben.

‘Als een jongere bij ons binnenkomt en aangeeft dat hij alleen maar wil werken en niet naar school wil, dan zeggen wij “prima”, en is dat hetgeen waar wij ons op gaan concentreren. Daar komt bij, dat als zo’n jongere per se terug naar werk wil en vervolgens wordt aangemeld voor een cursus bij het ROC en daarnaast gaat zijn coach bij het jongerenloket aan de slag met de bemiddeling en iemand komt weer aan de bak, dan gaat hij niet meer naar die ROC-cursus toe, dan ben je hem kwijt. Maar dan kan het wel zijn dat hij na een paar maanden weer op de stoep staat, en dan kan je weer overnieuw beginnen’, aldus een medewerker van het jongerenloket.

‘ER ZIJN JONGEREN DIE ECHT HELE GROTE PROBLEMEN HEBBEN EN DAN EIGENLIJK HELEMAAL GEEN RUIMTE HEBBEN OM TE GAAN KIEZEN WAT ZIJ IN DE TOEKOMST GAAN DOEN’

Veel liever zien medewerkers van het jongerenloket daarom een aanbod dat aansluit bij de wens van jongeren om toe te treden tot de *arbeidsmarkt*, en aansluit bij de stappen die daarvoor worden gezet.

‘Als het bijschaven van taal past bij een bepaald traject dat ze toch al moeten gaan volgen, dan zou dat wel kans van slagen hebben. Je moet kijken naar: hoe ziet het traject van het ROC er nu uit,

hoe lang is het traject, hoeveel uren besteden ze daaraan, en hoe zou je dat bijvoorbeeld kunnen inpassen met projecten die gericht zijn op het toeleiden naar de arbeidsmarkt?’ (medewerker jongerenloket).

Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat de professionals het er over eens zijn, dat soms eerst andere problemen moeten worden opgelost voordat er aan de laaggeletterdheid kan worden gewerkt. Het gaat dan om problemen met schulden, huisvesting of psychische problemen.

‘Er zijn jongeren die echt hele grote problemen hebben en dan eigenlijk helemaal geen ruimte hebben om te gaan kiezen wat zij in de toekomst gaan doen. Ze komen er dan in het jongerenproject achter: ik moet eerst iets anders opruimen’, aldus een medewerker van het ROC.

Conclusies en aanbevelingen voor professionals

Wat betekenen deze onderzoeksresultaten nu voor de praktijk van de diverse professionals die met jongeren werken? Uit de casus komt vooral naar voren hoe complex het is om via screening van jongeren tot een goed aanbod te komen. Omdat in veel jongerenloketten (en overige plekken) in Nederland überhaupt nog moet worden gestart met het geven van een plek van het thema laaggeletterdheid in de organisatie, zijn uit ons onderzoek lessen te trekken die voor een grotere groep professionals interessant kunnen zijn. De conclusies van het onderzoek luiden:

1. Voor een goede signalering van laaggeletterdheid onder jongeren is het van belang dat wordt vertrokken vanuit een eenduidige definitie van laaggeletterdheid;
2. Het screenen en toetsen op laaggeletterdheid moet aansluiten bij de doelen van de professionals die met jongeren werken;
3. Het moment van screenen op laaggeletterdheid moet goed afgestemd zijn op de jongeren: soms moeten andere problemen eerst worden opgelost;
4. Het is vooral zinvol om jongeren te screenen die al aan een aantal kenmerken voldoen. Niet alle jongeren hoeven gescreend te worden, dit kan zelfs als denigrerend worden ervaren;
5. Screenen en toetsen moeten leiden tot een aantrekkelijk aanbod op het vlak van het verbeteren van vaardigheden van jongeren; bijvoorbeeld door het te koppelen aan doelen die zij zelf willen bereiken;

6. Het screeningsproces moet geborgd en geïntegreerd worden in de dagelijkse werkprocessen van de professionals;
7. De betrokken professionals moeten voldoende kennis hebben van het thema;
8. Ketenpartners moeten met elkaar de definitie en screening van laaggeletterdheid afstemmen en hierover goed communiceren.

De conclusies uit het onderzoek kunnen worden vertaald in aanbevelingen voor professionals in de praktijk. Dit start met het bewustzijn dat laaggeletterdheid onder jongeren voorkomt. Vervolgens is het belangrijk alert te zijn op een aantal signalen. Bepaalde factoren kunnen een signaal zijn voor laaggeletterdheid, zoals een lage opleiding, taalarme thuissituatie, ontwikkelingsstoornissen en beperkte cognitieve vaardigheden. Deze signalen zeggen als zodanig vaak nog weinig, maar in combinatie met vermijdingsstrategieën van de jongeren zoals ‘ik ben het formulier vergeten’, ‘ik doe het volgende week’ of ‘ik heb nu geen zin’ moet er bij de professionals een lampje gaan branden. Ook de uitspraak ‘Ik vraag iemand anders wel om het formulier te vullen’ is een bekende vermijdingsstrategie.

Laaggeletterdheid is geen probleem dat op zichzelf staat of waarvan de oplossing voor de hand ligt. Professionals zouden ons inziens daarom het initiatief moeten nemen om het onderwerp te agenderen op teamvergaderingen of bij ketenoverleggen, en daarbij zouden bijvoorbeeld collega’s of experts uit overige organisaties kunnen worden uitgenodigd om over het thema te vertellen. Een volgende belangrijke stap is om een gezamenlijke aanpak in de keten te ontwikkelen waarbij het raadzaam is oog te hebben voor de valkuilen die we in dit artikel hebben beschreven: vertrek vanuit een gezamenlijke definitie, gebruik een gevalideerd screeningsinstrument en sluit bij je aanpak aan bij de motivaties en belangen van de jongeren. ■

Noten

1. Zie Vos, M., Vries, M. de en Duvekot, C. (2007). *Handreiking Wmo en laaggeletterdheid: Tips hoe gemeenten aandacht aan laaggeletterde burgers kunnen besteden in hun Wmo-beleid*. Den Haag: Ministerie van VWS/VNG. Zie ook SCP (2011). *De sociale staat van Nederland 2011*. Den Haag: SCP.
2. OESO (2000). *Literacy in the information age: Final report of the international literacy survey*. Parijs: OESO.
3. Steehouder, P. (2011). *Opbrengsten in beeld: slotrapportage van het aanvalsplan laaggeletterdheid*. Den Bosch: CINOP.

Jongeren zien hun taalvaardigheden soms zelf niet als een probleem of weten een gebrek aan schrijfvaardigheden goed te maskeren.

FOTO: BESTOFPHOTO.COM